

The role of economic freedoms in gender inequalities

Mehdi Hajamini¹, Ameneh Zare², Abolfazl Dehghani³, Masoud Nikooghadam⁴

1. Corresponding Author. Associate Professor, Department of Economics, Yazd University, Yazd, Iran. E-mail: hajamini.mehdi@yazd.ac.ir
2. Master's degree, Department of Economics, Yazd University, Yazd, Iran. E-mail: ameneh1zare@gmail.com
3. PhD Candidate, Department of Economics, Yazd University, Yazd, Iran. E-mail: abolfazl.dehghani@stu.yazd.ac.ir
4. Assistant professor, University of Bojnord, Bojnord, Iran. E-mail: nikooghadam@ub.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	All human beings are equal. For this reason, gender inequality and gender discrimination are not accepted and are considered a human rights violation. Half of the world's population is made up of women, and the existence of discriminatory institutions and laws against them means a massive violation of freedom. In addition, gender is an identity factor and affects a person's confidence and opportunities. Therefore, gender inequality is not only a violation of freedom, but also undermines the power and trust of society. Previous studies have mostly dealt with gender discrimination in the labor market; hence the present paper focuses on the issue that gender discrimination at the micro level (the labor market) may have macro origins. For this purpose, economic freedom indices, Hofstede's cultural dimensions, gender development and inequality have been collected for more than 90 countries during the period 1970-2020 and employed two methods of covariance analysis and random forest. According to the results of covariance analysis, the role of economic freedom, cultural dimensions and their synergy in explaining the difference between gender development and gender inequality is confirmed. Also, the findings of the random forest show that the sub-indices of economic freedom, especially property rights, international trade and government size, were the most important. But the results of cultural dimensions are fragile and differ depending on the indicator and the sample. Therefore, gender discrimination is influenced by non-cultural aspects such as the economic system rather than the result of cultural aspects. As a result, striving for economic freedom, especially from an institutional perspective, can facilitate the achievement of a society with fairer opportunities between men and women.
Article history: Submitted: 18May2024 Revised: 13August2024 Accepted: 15September2024 Online: 1October 2024	
JEL: J16. O50, C40	
Keywords: economic freedom, gender development, gender inequality, Hofstede's cultural dimensions	

Cite this article: Hajamini, M., Zare, A., Dehghani, A., Nikooghadam, M. (2024). The role of economic freedoms in gender inequalities. *Stable Economy Journal*, 5 (3), 31-64 . 10.22111/sedj.2024.48783.1474

© The Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

DOI: 10.22111/sedj.2024.48783.1474

Extended Abstract

Introduction: All human beings are equal. Many thinkers state that gender inequalities resulting from social relationships (not biological differences) are not acceptable; because it unnecessarily restricts the freedom. The gender inequality and gender discrimination are not accepted and are a human rights violation. Half of the world's population is made up of women, and the existence of discriminatory institutions and laws against them means a massive violation of freedom. In addition, gender is an identity factor and affects a person's confidence and opportunities. Therefore, gender inequality is not only a violation of freedom, but also undermines the power and trust of society.

In this regard, eradicating these discriminations in all areas of political, economic and social life is the purpose of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). United Nations General Assembly adopted CEDAW in 1979 that it entered into force in 1981 and has been ratified by 189 states. While previous studies have mostly considered gender discrimination in the labor market; the present paper focuses on the issue that gender discrimination at the micro level may have macro origins. Maybe, the origin of many gender inequalities is in the structures that humans have formed for society. For this reason, it is necessary to answer the important question whether gender inequality is different in countries with different levels of economic freedom. In other words, is the economic structure a determining factor in explaining the difference in gender inequalities?

Method: The economic freedom index was collected from Fraser institute and is including five sub-indices: size of government, legal system and property rights, sound money, freedom to trade internationally and regulation. Hofstede's index has six key dimensions including long term orientation (vs. short term orientation), individualism (vs. collectivism), uncertainty avoidance, power distance, masculinity (vs. femininity), and indulgence (vs. restraint). The gender development index is calculated based on the ratio of the human development index of women to men. Therefore, this index reflects the status of women compared to men in the three sub-indices of health, education and per capita income. Another indicator is gender inequality, which shows the status of women in terms of reproductive health (maternal mortality and adolescent fertility), empowerment (parliamentary representation and education attainment) and the labor market (labor force participation).

The indices of economic freedom, Hofstede's cultural dimensions, gender development and gender inequality have been collected for more than 90 countries during the period 1970-2020. Then to analyze this large sample of data, two methods of analysis of covariance (ANCOVA) and Random Forest are used. In this way, it is investigated whether the factor of economic freedom and culture indices played role in explaining gender inequality or not? In other words, does the difference in the level of economic freedom and culture indices explain the difference in the of gender inequality indices or not?

Results: In the beginning of the 1990s, the gender development index of Iran has been 0.72. After an initial increase, it has remained around 0.86 since the beginning of the 21st century. In the same way, the gender inequality index has been 0.7, which after the initial improvement, has remained at the level of 0.50 in the last two decades. It seems that lower gender discrimination (i.e. GDI around 1 and GII around 0.2) requires significant changes in the structure of the economy.

According to covariance analysis, the role of economic freedom, cultural dimensions and their synergy in explaining the difference between gender development and gender inequality is confirmed. Economic freedom has not made a difference in countries with a relatively liberal culture; but for countries with a liberal culture, economic freedom has created a good synergy and gender inequalities have been greatly reduced. Also, inter-group comparisons revealed that the differences are mainly between free countries and non-free countries. Therefore, economic freedom plays a role in fairness of opportunities between men and women, albeit it is not a sufficient condition.

The findings of the random forest show that the sub-indices of economic freedom, especially property rights, international trade and government size, were the most important. But the results of cultural dimensions are fragile and differ depending on the indicator and the sample.

Conclusion: It is concluded that the gender discrimination is influenced by non-cultural aspects such as the economic system rather than the result of cultural aspects. The countries with more economic freedom (especially legal system and property rights, freedom of international trade, and market regulation) have been able to provide a fairer opportunity for women and men. But Iran's economy has experienced the worst situation in legal system and property rights, freedom of international trade, and market regulation. As a result, striving for economic freedom, especially from an institutional perspective, can facilitate the reduction in gender inequality.

نقش آزادی‌های اقتصادی در نابرابری‌های جنسیتی

مهدی حاج‌امینی^۱؛ آمنه زارع^۲؛ ابوالفضل دهقانی^۳؛ مسعود نیکوقدم^۴

۱. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد، یزد، ایران. رایانامه: hajamini.mehdi@yazd.ac.ir

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد، یزد، ایران. رایانامه: ameneh1zare@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد، یزد، ایران. رایانامه: abolfazl.dehghani@stu.yazd.ac.ir

۴. استادیار، گروه اقتصاد، دانشگاه بجنورد، بجنورد، ایران. رایانامه: nikooghadam@ub.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	همه اینها بشر برابرند. به همین دلیل نابرابری جنسیتی و تبعیض جنسیتی مورد پذیرش نیست و نقض حقوق بشر به شمار می‌آید. نیمی از جمعیت جهان را زنان تشکیل می‌دهند و وجود نهادها و قوانین تبعیض‌آمیز بر علیه آن‌ها، به معنی نقض گسترده آزادی است. به علاوه، جنسیت یک عامل هویت‌بخش است و در اعتماد و فرصت‌های پیش‌روی فرد تاثیر می‌گذارد. بنابراین نابرابری جنسیتی نه تنها نقض آزادی است، بلکه قدرت و اعتماد جامعه را خدشه‌دار می‌کند. پژوهش‌های پیشین بیشتر به تبعیض جنسیتی در بازار نیروی کار پرداخته‌اند؛ به همین دلیل پژوهش حاضر بر این مسئله تمرکز می‌کند که تبعیض‌های جنسیتی در سطوح خرد (مثلاً بازار نیروی کار) ممکن است منشأهای کلان داشته باشد. شاخص‌های آزادی اقتصادی فریزر، ابعاد فرهنگی هافستد، توسعه جنسیتی و نابرابری جنسیتی برای بیش از ۹۰ کشور جهان طی دوره زمانی ۱۹۷۰ تا ۲۰۲۰ جمع‌آوری شده و این ادعا با دو روش تجزیه کوواریانس و جنگل تصادفی بررسی شده است. طبق نتایج تجزیه کوواریانس، نقش آزادی اقتصادی، ابعاد فرهنگی و هم‌افزایی آن‌ها در توضیح تفاوت میان توسعه جنسیتی و نابرابری جنسیتی کشورها تأیید می‌شود. همچنین یافته‌های جنگل تصادفی گویای آن است که زیرشاخص‌های آزادی اقتصادی به ویژه حقوق مالکیت، تجارت بین‌المللی و اندازه دولت بیشترین اهمیت را داشته‌اند. نتایج مربوط به ابعاد فرهنگی شکننده است و بسته به نوع شاخص استفاده شده و نمونه مورد بررسی متفاوت است. پس تبعیض‌های جنسیتی دنیای کنونی بیش از آنکه حاصل جنبه‌های فرهنگی باشد، تحت تاثیر ابعاد غیرفرهنگی مانند نظام اقتصادی است. در نتیجه، تلاش برای آزادی اقتصادی به ویژه از منظر نهادی می‌تواند دستیابی به جامعه‌ای با فرصت‌های منصفانه‌تر میان زنان و مردان را تسهیل کند.

JEL: J16, O50, C40

واژه‌های کلیدی:

آزادی اقتصادی،

توسعه جنسیتی،

نابرابری جنسیتی،

ابعاد فرهنگی هافستد

استناد: حاج‌امینی، مهدی؛ زارع، آمنه؛ دهقانی، ابوالفضل؛ و نیکوقدم، مسعود (۱۴۰۳). نقش آزادی‌های اقتصادی در نابرابری‌های جنسیتی. اقتصاد

باثبات، ۵ (۳)، ۳۱-۶۴. DOI: 10.22111/sedj.2024.48783.1474

حق مؤلف © نویسندگان.

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

۱. مقدمه

سال‌ها پیش استوارت میل در اولین پاراگراف فصل اول کتاب انقیاد زنان خود چنین آورده است: «اصلی که روابط اجتماعی میان زن و مرد را تنظیم می‌کند، و بر مبنای آن، یک جنس تحت انقیاد قانونی جنس دیگر قرار می‌گیرد، از اساس نادرست است و باید به جای این اصل، اصل دیگری نشانده که بر برابری کامل زن و مرد بنیاد گرفته باشد و هیچ یک را بر دیگری برتری ندهد و هیچ یک را ناتوانتر نشمرد» (Mill, 1866: 1). این گفته این نکته مهم را در بر دارد که نابرابری‌های جنسیتی حاصل از روابط انسانی (نه بیولوژیکی) مورد پذیرش نیست؛ زیرا آزادی انسان‌ها را بی‌جهت محدود می‌کند. بر این اساس، اندیشمندان سال‌هاست در این رابطه پژوهش کرده و بر این گفته صحنه گذاشته‌اند.

در جهان امروز، هر فرد خواسته یا ناخواسته متعلق به گروه‌های متنوعی است که هویت‌های او را معین می‌کنند، برای نمونه شهر تولد، جنسیت، نگرش سیاسی، حرفه، سطح درآمد و بسیاری موارد دیگر (Sen, 2006: 33-34). اما متأسفانه زن بودن (عامل جنسیت) به عنوان یک عامل هویتی ویژه عمل می‌کند. همین‌که فرد در گروه جنسیتی غیر از مرد جای می‌گیرد، مجموعه امکانات و فرصت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی او محدود می‌شود. ویژه بودن این عامل چنان زیاد است که شخص با وجود وابستگی‌ها و هویت‌های متکثر یاد شده، در ابتدا به عنوان عضوی از آن گروه جنسیتی شناخته می‌شود؛ حال چه زمانی باشد که به یک مصاحبه شغلی می‌رود یا زمانی که برای شهردار شدن کاندیدا می‌شود. به بیان دیگر، بیش از هر چیز، زن بودن (مرد نبودن) در ابتدا خود را عرضه می‌کند.

نابرابری‌های جنسیتی سابقه‌ای به قدمت تاریخ دارد و به شکل‌های متفاوتی بروز پیدا کرده است. برای نمونه، در چین و هند شکل زنان گمشده به خود می‌گیرد و سرمایه انسانی که باید باشد، اما نیست. در کشورهای اروپایی مثل ایتالیا به صورت نرخ بالای فعالیت زنان در بخش غیررسمی خود را بازگو می‌کند (Sen, 1999: 218-231). به همین دلیل، ریشه‌کن کردن این تبعیض‌ها در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، هدف کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان^۱ است که در سال ۱۹۷۹ توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد به تصویب رسیده و از سال ۱۹۸۱ در ۱۸۹ کشور لازم‌الاجرا شده است (Kaltenborn et al., 2020).

به هر حال آنچه اهمیت دارد و پیش‌تر اشاره شد، این موضوع است که سرمنشا بسیاری از نابرابری‌های جنسیتی در ساختارهایی است که انسان برای جامعه شکل داده است. به همین دلیل، این مقاله قصد دارد با مقایسه کشورها از نظر ساختار اقتصادی به این سوال مهم پاسخ دهد که آیا

¹. Convention on Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW)

نابرابری جنسیتی در کشورهای با سطح متفاوت آزادی اقتصادی، متفاوت است؟ به بیان دیگر، آیا ساختار اقتصادی یک کشور، عامل تعیین‌کننده‌ای در توضیح تفاوت نابرابری‌های جنسیتی است؟ در بخش بعدی به مبانی نظری و پیشینه پژوهش پرداخته می‌شود. بخش سوم به روش پژوهش و داده‌ها و بخش چهارم به گزارش و تحلیل یافته‌ها اختصاص دارد. سرانجام در بخش پنجم نتیجه‌گیری مقاله آمده است.

۲. ادبیات موضوع

۲-۱. مبانی نظری

رفع تبعیض به مثابه یک حق: جنسیت^۱ با جنس^۲ متفاوت است. جنس تمایز ژنتیکی افراد است و بر اساس جنبه‌های بیولوژیکی انسان‌ها مانند کروموزوم‌ها، ساختار مغز و تفاوت‌های هورمونی تعریف می‌شود؛ حال آنکه جنسیت یک تقسیم‌بندی اجتماعی از افراد است. بنابراین منطقی نیست که جنسیت تعیین‌کننده سطح دسترسی به فرصت‌های زندگی باشد.

سن (۲۰۰۶: ۳۵) بیان می‌کند، «حتی وقتی برای مان روشن باشد که می‌خواهیم خودمان را چگونه ببینیم، باز هم برای مان مشکل خواهد بود که بتوانیم دیگران را بر آن داریم که آن‌ها نیز ما را درست به همان گونه ببینند». این دقیقاً جایی است که سخن از ناپسندی نابرابری جنسیت به میان می‌آید. نابرابری‌های جنسیتی حاصل از روابط انسانی (نه بیولوژیکی) مورد پذیرش نیست؛ زیرا آزادی انسان‌ها را بی‌جهت محدود می‌کند. حقوق، مسئولیت‌ها و فرصت‌های افراد نباید به جنسیت‌شان بستگی داشته باشد. آرزوها و نیازهای انسان‌ها بایستی به طور مساوی مورد توجه و ارزش‌گذاری قرار گیرد و همه انسان‌ها فرصت زندگی شایسته از نظر خود را داشته باشند (Bayeh, 2016; Makama, 2013; Matthew et al., 2020).

به همین دلیل سن (۱۹۹۹) آزادی را هسته اصلی فرآیند توسعه می‌داند و معتقد است پیشرفت باید بر اساس افزایش آزادی مردم ارزیابی شود. به سخن دیگر، برای توسعه یک کشور باید از حقوق و آزادی‌های بشر محافظت شود یا همان‌طور که گوندوز (Gunduz, 2004) اشاره می‌کند «توسعه و حقوق بشر باید به عنوان دو روی یک سکه درک شوند». به همین جهت، در ماده اول و دوم اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده که انسان‌ها آزاد به دنیا می‌آیند و در کرامت و حقوق با هم برابرند و بی‌هیچ‌گونه تمایزی از حیث نژاد، رنگ، جنس، زبان، دین، عقاید سیاسی یا غیرسیاسی و ... از کلیه حقوق و آزادی‌های این اعلامیه برخوردارند (Movahed, 2014, 116-118).

1. Gender

2. Sex

نابرابری‌های جنسیتی حاصل از روابط اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را می‌توان تبعیض جنسیتی نامید یعنی طرد دیگری که در گروه جنسیتی متفاوتی هستند (Bayeh, 2016). در همین راستا، در ماده هفتم اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده: «... همه حق دارند در مقابل هر تبعیضی که ناقض این اعلامیه باشد و نیز در مقابل هر نوع تحریکی که به منظور چنان تبعیضی صورت گیرد، از حمایت یکسان قانون برخوردار باشند» (Movahed, 2014, 128).

در تبعیض، غیرمنصفانه بودن و اجبار نهفته است. بنابراین برابری جنسیتی و نبود تبعیض متناظر هم نیستند. برای نمونه در بخشی از ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده که «مادران و کودکان حق دارند از مراقبت‌ها و کمک‌های ویژه برخوردار باشند» (Movahed, 2014, 164). در واقع، ایده اساسی همان است که در ابتدا اشاره شد؛ هر فرد بتواند فرصت زندگی شایسته از نظر خود را داشته باشد.

انسان‌ها باید به طور مساوی از حقوق بشر برخوردار شوند تا بتوانند در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشور خود سهم بزرگی داشته باشند و از این طریق به توسعه کشور خود کمک کنند. همانطور که در گزارش زنان سازمان ملل (۲۰۱۴) اشاره شده، دستیابی به برابری جنسیتی، تحقق حقوق بشر، حفظ کرامت و بهره‌مندی از توانایی‌های گروه‌های مختلف زنان، یک نیاز اصلی دنیای عادلانه و پایدار است. به بیان دیگر، تحقق حقوق بشر برای توسعه حیاتی است.

بازار نیروی کار نمود بارز تبعیض جنسیتی: آزادی اقتصادی به میزان آزادی افراد در انجام مبادلات داوطلبانه در بازار اشاره دارد. یکی از بدیهی‌ترین موارد، آزادی فرد در مبادله‌ی زمان خود است که با وضعیت بازار نیروی کار قابل سنجش است. در جهان، حقوق زنان به طور متوسط تنها ۷۷ درصد حقوق قانونی مردان است و نزدیک به ۲/۴ میلیارد زن در سن کار در اقتصادهایی زندگی می‌کنند که حقوقی برابر با مردان برای آن‌ها قائل نیستند (World Bank, 2023). زنان عمدتاً در مشاغل مرتبط با آموزش، بهداشت، رفاه، هنر و علوم انسانی کار می‌کنند، درحالی‌که مردان به کشاورزی، مهندسی، تولید، ساخت‌وساز، علم و خدمات روی آورده‌اند (Women United Nations, 2014).

تبعیض جنسیتی بازار نیروی کار ممکن است اشکال مختلفی داشته باشد از جمله: (۱) تبعیض در دستمزد، زمانی که مردان و زنانی در کنار یکدیگر کار می‌کنند و وظایف یکسانی را انجام می‌دهند؛ (۲) تبعیض در استخدام، زمانی که نرخ بیکاری زنان به طور قابل توجهی بیشتر از مردان است و در واقع زنان اولین اخراجی و آخرین استخدامی هستند؛ (۳) تفکیک شغلی که در نتیجه آن مردان و زنان به انواع مختلف نقش‌ها و وظایف شغلی هدایت می‌شوند؛ (۴) تفکیک جنسیتی

آموزشی (تبعیض سرمایه انسانی) که در سطح دسترسی کمی و کیفی متفاوت به آموزش اتفاق می‌افتد و در نتیجه‌ی آن سرمایه انسانی زنان کاهش می‌یابد. به سه نوع اول که برای فرد در جستجوی کار یا شاغل اتفاق می‌افتد، تبعیض مستقیم یا بازاری می‌گویند. اما تبعیض سرمایه انسانی قبل از ورود به بازار کار و غیرمستقیم است (Wang & Wong, 2021؛ Witkowska, 2013).

شواهد نشان می‌دهد که کاهش نابرابری در بازار کار در بریتانیا و آمریکا تنها پس از گسترش حقوق اساسی اقتصادی و سیاسی زنان حاصل شده است. به علاوه، دهه ۲۰۰۰ دهه طلایی حقوق قانونی زنان بوده و اصلاحات قابل توجهی برای بازار نیروی کار انجام گرفته به طوری که در آلمان، اسپانیا، ایرلند، ایسلند، بلژیک، پرتغال، دانمارک، سوئد، فرانسه، کانادا، لتونی، لوکزامبورگ، هلند و یونان زنان با مردان از وضعیت حقوقی برابری برخوردار شدند (World Bank, 2023).

به هر حال، زنان در بسیاری از کشورهای در حال توسعه حتی پس از به دست آوردن حقوق سیاسی، همچنان فاقد حقوق اقتصادی هستند. آن‌ها در دسترسی به اعتبار برای راه‌اندازی یا توسعه کسب‌وکارشان با تبعیض مواجه می‌شوند. دسترسی به دارایی‌ها یک وجه دیگر نابرابری است. اصلاح حقوق قانونی زنان برای مالکیت و مدیریت دارایی، تأثیر مثبتی بر مشارکت در بازار نیروی کار، درآمد نیروی کار، دسترسی به اعتبار و سرمایه انسانی دارد (Roy, 2019).

پیامدهای اقتصادی نابرابری جنسیتی: اگرچه نابرابری جنسیتی ذاتاً مذموم است؛ اما از نگاه ابزاری نیز قابل توجیه نیست. تبعیض‌های جنسیتی زیان‌های اقتصادی و رفاهی برای جامعه به همراه دارند. در سطح کلان، تبعیض نه تنها برای گروهی که مستقیماً از آن رنج می‌برد نامطلوب است، بلکه برای سایر گروه‌های جامعه نیز زیان رفاهی به همراه دارد. فریدمن در یک تعریف عامیانه تبعیض را «سلیقه‌ای» متعلق به دیگران می‌داند که با سلیقه شخص متفاوت است، اما تعیین‌کننده‌ی زندگی و قابلیت عمل آن فرد می‌شود. بر این اساس، همان‌گونه که یک کشور با اعمال تعرفه بر واردات ضرر می‌کند، گروهی که بر علیه گروهی دیگر تبعیض اعمال می‌کند، با محدود کردن انتخاب‌های جامعه (و البته خودشان) زیان می‌بیند. به بیان دیگر، کشور خودکفا خود را از منافع مزیت رقابتی بی‌نصیب می‌کند و به همین ترتیب تبعیض جنسیتی جامعه را از منافع حضور و مشارکت کامل زنان براساس مزیت نسبی محروم می‌کند. پس «تصمیم به جای دیگران»، زیان رفاهی به همراه خواهد داشت (Friedman, 1962: 135-137).

نابرابری‌های جنسیتی، دستیابی به درآمد سرانه بالاتر را محدود می‌کند. از یک سو، تقریباً نیمی از جمعیت هر کشور را زنان تشکیل می‌دهند و استفاده‌ی کامل از مهارت‌ها و خلاقیت و استعدادهای آن‌ها برای رشد اقتصادی پایدار ضروری است. از سوی دیگر، به دلیل فرصت‌های

اقتصادی نابرابر، ۷۰ درصد از فقرای جهان را زنان تشکیل می‌دهند. یکی از عوامل بازدارنده کاهش فقر، تبعیض‌های جنسیتی در بازار کار و همچنین محدودیت‌های زنان در سرمایه‌گذاری تجاری است (Bayeh, 2016؛ Muradova & Seitz, 2021؛ Rietveld & Patel, 2022). این درحالی است که زنان حتی بیشتر از مردان در سرمایه‌انسانی برای نسل‌های آینده سرمایه‌گذاری می‌کنند (Bando, 2019).

پس تداوم نابرابری‌های جنسیتی حاصل از روابط انسانی، افزایش بهره‌وری را محدود می‌کند که در نهایت نرخ رشد اقتصادی کاهش می‌یابد. پس اقتصاد هزینه این تبعیض را با کاهش بهره‌وری امروز و کاهش تولید ملی در فردا می‌پردازد (Matthew et al., 2020؛ Kaltenborn et al., 2020). برآوردها نشان داده هزینه‌های اقتصادی این مسئله که زنان به دلیل امکان کمتر مشارکت فعال در بازار کار با محدودیت در سرپرست خانوار بودن مواجه می‌شوند، تقریباً ۵ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان است (Yount et al., 2022). به علاوه، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تبعیض جنسیتی با افزایش واکنش‌پذیری عاطفی و فیزیولوژیکی و همچنین رفتارهای ناسالم، به سلامت زنان آسیب رسانده و اختلالات روانی را دامن می‌زند. برای نمونه، تبعیض جنسیتی در محیط کار، با از دست دادن درآمد یا فرصت‌های ترفیع، به افزایش استرس و خستگی و کاهش سلامت و رفاه زنان می‌انجامد (Meagher et al., 2021؛ Andersson & Harnois, 2020).

نقش آزادی اقتصادی در کاهش تبعیض جنسیتی: آزادی اقتصادی نقش اساسی در رفع تبعیض و نابرابری‌های جنسیتی دارد. آزادی اقتصادی به طور ساده به معنی آزادی مبادله است که از حقوق و آزادی‌های اولیه بشر محسوب می‌شود، همان‌طور که مبادله کلام (آزادی بیان) حق انسان است. بنابراین محدودیت‌هایی که این آزادی‌های اقتصادی را مخدوش کنند، هم ناقض حقوق انسانی و هم موجب کاهش کارایی و رفاه جامعه هستند. نمونه روشن این مسئله در بازارهای کار اتفاق می‌افتد که به دلیل قوانین تبعیض‌آمیز به ویژه در زمینه نابرابری‌های جنسیتی، عدم دسترسی به نهاده‌ها و کالاها و عدم توسعه زیربناها، دستیابی به رفاه بیشینه و کارایی اقتصادی با مشکل مواجه می‌شود (Nouri Naeeni, 2006: 70-71).

تأکید شود که مسئله زنان، نه تنها بهبود رفاه، بلکه اختیار و نقش‌آفرینی است. آزادی برای انسان مسئول مفهوم پیدا می‌کند (Friedman, 1962: 47). اینکه یک فرد برده‌ی ثروتمند باشد، مطلوب نیست. پس دو نکته مهم در مورد زنان اینست که اولاً بتوانند همانند مردان متکی بر اختیار-مسئولیت در جهت زندگی مطلوب خود گام بردارند، و ثانیاً با کسب درآمد مستقل، حق مالکیت، سواد، مشارکت در توزیع درون خانوار و ...، ملزومات نقش‌آفرینی را داشته باشند تا در

ادامه تبعیض‌ها کاهش یابد (Sen, 1999: 322-325).

در هر دوی اختیار و نقش‌آفرینی، موضوع فردگرایی بسیار اهمیت دارد. همان‌طور که میل بیان می‌کند، رشد فردیت یکی از شرایط اساسی سعادت و خوشبختی و حتی شکل‌گیری تمدن در یک کشور است (Mill, 1859; 108-109). بازار آزاد نه صرفاً به دلیل نقش در تخصیص بهینه منابع و رشد اقتصادی مطلوب است، بلکه به دلیل آزادی که در خود جای داده، ارزش دارد. به نظر سن، مخالفت بنیادین با بازار به همان اندازه ناپسند است که مخالفت با گفت و گوی مردم (Sen, 1999: 116-119, 233-242).

اهمیت بعد آزادی اقتصادی که با تکیه بر بازار (آزادی مبادله) فراهم می‌شود، چنان کلیدی است که حتی مارکس نیز این مسئله را تحسین می‌کند. به نظر وی، بازار سرمایه‌داری توانسته نظام سلسله مراتبی و اجباری (برده‌داری و فئودالی) را در هم بشکند. سرمایه‌داری ناآزادی حقیقی طبقه پایین را به آزادی رسمی و البته شاید اسمی تغییر داده باشد. به همین دلیل، پس از جنگ‌های داخلی آمریکا که برده‌داری در آمریکا برچیده شد، بردگان حتی با دستمزد به شدت افزایش یافته (تا صد درصد)، حاضر به برگشت به کار نبودند. همچنین به همین دلیل با کار کودکان مخالفت می‌شود، زیرا تحت اجبار خانواده است (Sen, 1999: 116-119, 233-271).

بازار با برداشتن کنترل سیاسی از فعالیت‌های اقتصادی، منبع ایجاد اجبار را از بین می‌برد و در ادامه سبب می‌شود قدرت اقتصادی، ابزار کنترل سیاسی شود. در مقابل، اگر قدرت سیاسی با قدرت اقتصادی در هم آمیزد، تمرکز اجتناب‌ناپذیر خواهد بود و آن‌گاه فضا برای حضور پدرمآبانه دولت از بسیاری جهات فراهم می‌شود که این خود به تصمیم‌گیری به جای دیگران و احتمالاً براساس عرف و عادت خواهد انجامید و تبعیض را دامن می‌زند (Friedman, 1962: 26-27, 47).

در همین جا یک کارکرد دیگر اقتصاد آزاد برای رفع تبعیض مشخص می‌شود. برای دستیابی به مجموعه مقررات مورد توافق جامعه و برای اجرا و داوری پیرامون آن‌ها، دولت نقش مهمی ایفا می‌کند؛ اما استفاده از بازار و تکیه بر اقتصاد آزاد، فشار بر دولت را کاهش می‌دهد. هرچقدر فعالیت‌های بازار وسیع‌تر شود، تعداد مسائلی که باید در مورد آن‌ها تصمیم‌گیری گرفته شود، کمتر خواهد بود و به علاوه، احتمال حصول توافق افزایش می‌یابد (Friedman, 1962: 37-39). به علاوه، بکر (Becker, 1957) استدلال می‌کند همان‌طور که تبعیض هزینه‌ها را افزایش می‌دهد، حفظ آن در یک بازار رقابتی دشوار است. پس افزایش رقابت در اقتصاد، موجب کاهش تبعیض می‌شود (Cooke et al., 2019).

۲-۲. پیشینه پژوهش

در ادامه برخی از پژوهش‌های مرتبط با تبعیض جنسیتی و آزادی اقتصادی مرور می‌شوند. اغلب این پژوهش‌ها به مسئله‌ی تبعیض جنسیتی در بازار نیروی کار متمرکز بودند؛ درحالی‌که تبعیض جنسیتی در این بازار ممکن است ناشی از فرهنگ یا ساختار اقتصادی جامعه باشد. به عبارت دیگر، کمتر به منشأهای کلان نابرابری جنسیتی و تأثیرپذیری تبعیض از ساختارهای اقتصادی جامعه توجه شده است. بنابراین جا دارد تا به بررسی این موضوع در سطح جهانی پرداخته شود.

رابرتز^۱ (۲۰۰۴) تصمیم‌گیری زنان کم‌درآمد در مورد خانه‌داری و اشتغال را مورد ارزیابی قرار داده‌اند. براساس نتایج این پژوهش، اصلاحات رفاهی و آزادی اقتصادی، مشارکت در بازار نیروی کار را تسهیل می‌کند؛ اما اکثر زنان به سمت مشاغل کم‌دستمزد روی می‌آورند که درآمد آن‌ها کفاف مراقبت از فرزندان را نمی‌دهد.

جولیف و کامپوس^۲ (۲۰۰۵) با استفاده از داده‌های نظرسنجی دستمزد و درآمد حدود ۳ میلیون مزدبگیر طی دوره ۱۹۸۶-۱۹۹۸، موقعیت نسبی مردان و زنان شاغل در مجارستان را پس از آزادسازی و حاکمیت بازار بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داده که طی این دوره تفاوت دستمزد زن و مرد از ۰/۳۱ به ۰/۱۹ کاهش یافته که شرکت‌های بزرگ بیشترین نقش را داشته‌اند.

استروپ^۳ (۲۰۰۸) به بررسی اثرات سرمایه‌داری و دموکراسی بر ترویج برابری جنسیتی و رفاه زنان پرداخته است. وی با استفاده از داده‌های ۵ ساله ۹۵ کشور در دو دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰، تأثیر آزادی را بر معیارهای رفاه و برابری جنسیتی برآورد کرده است. وی نتیجه گرفته که سرمایه‌داری تأثیر مفید و قوی‌تری بر بسیاری از معیارهای یاد شده داشته است.

هاولکوا^۴ (۲۰۱۰) به بررسی مفهوم حقوقی برابری جنسیتی در کشور چک پرداخته است. طبق این مقاله، درحالی‌که طی گذار از سوسیالیسم به سرمایه‌داری، اصلاحات قانونی مثبتی انجام گرفته؛ اما برخی از سازوکارها و مفاهیم مربوط به برابری جنسیتی همچنان متأثر از گذشته سوسیالیستی این کشور است و مورد بی‌اعتمادی و درک نادرست بازیگران قانونی قرار می‌گیرد.

اقبال و همکاران^۵ (۲۰۱۲) تبعیض جنسیتی را به عنوان یک تهدید امنیتی در پاکستان مورد بررسی قرار داده‌اند. آن‌ها استدلال کردند که زنان پاکستان بیش از نیمی از جمعیت را تشکیل می‌دهند و امنیت زنان با امنیت دولتی مرتبط است. یافته‌ها مشخص کرده تبعیض جنسیتی در

¹. Roberts

². Jolliffe & Campos

³. Stroup

⁴. Havelková

⁵. Iqbal et al.

جامعه پاکستان ریشه در بخش‌های آموزش و اشتغال دارد.

پوترافکه و اورسپرلنگ^۱ (۲۰۱۲) تأثیر جهانی شدن بر نهادهای اجتماعی که انقیاد زنان در کشورهای در حال توسعه را به همراه دارد، بررسی کرده‌اند. آن‌ها با ارزیابی جهانی شدن در صد کشور در حال توسعه از سال ۱۹۷۰ به بعد، نتیجه گرفته‌اند جهانی شدن در ابعاد اقتصادی و اجتماعی تأثیر مثبتی بر نهادهای اجتماعی دارد که انقیاد زنان را کاهش و برابری جنسیتی را ترویج می‌کند.

ویتکووسکا^۲ (۲۰۱۳) به شناسایی عوامل مؤثر بر تفاوت جنسیتی درآمد در کشورهای عضو اتحادیه اروپا و لهستان پرداخته است. وی بیان می‌کند تبعیض دستمزد برای گروه‌های مختلف کارمندان متفاوت و به شاخه، گروه سنی، تحصیلات، کشور، زنانه شدن بخش‌های اقتصادی و فعالیت زنان در بازار کار بستگی دارد.

سرفراز و همکاران^۳ (۲۰۱۴) رابطه بین کارآفرینی زنان و برابری جنسیتی را در ۴۱ کشور (۱۹ کشور با درآمد کم و متوسط و ۲۲ کشور با درآمد بالا) مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. نتایج آن‌ها نشان داده فعالیت کارآفرینی زنان با برابری جنسیتی همبستگی ندارد. به طور دقیق‌تر، رابطه‌ای بین مراحل فعالیت کارآفرینی و شاخص سنجش توانمندسازی جنسیتی وجود ندارد.

شاستری^۴ (۲۰۱۴) نابرابری جنسیتی و تبعیض بر علیه زنان در کشور هند را مورد ارزیابی قرار داده و استدلال می‌کند نگرش‌های اشتباه موجب شده زنان ضعیف‌تر و از نیازهای اولیه محروم باشند. اکثر آن‌ها قادر به درک حق و آزادی خود نیستند. در نتیجه، وضع و اجرای قوانین کافی نیست، بلکه تغییر در نگرش جامعه ضروری است.

آگنور و کانوتا^۵ (۲۰۱۵) تأثیر بلندمدت سیاست‌های برابری جنسیتی بر رشد اقتصادی کشور برزیل را مورد بررسی قرار داده‌اند. این مطالعه نتیجه گرفته تقویت برابری جنسیتی می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر رشد اقتصادی (و آموزش و بهداشت) داشته باشد.

نیکولایف و بنت^۶ (۲۰۱۶) رابطه بین ادراک کنترل فرد با ساختار اقتصادی کشور را بررسی کرده‌اند. پژوهش آن‌ها نشان داده افرادی که در کشورهای آزادتر از نظر اقتصادی زندگی می‌کنند، کنترل بیشتری بر زندگی خود دارند. همچنین این افراد با احتمال بیشتری عدالت و فرصت تحرک اجتماعی را درک می‌کنند و بر این باورند که نقش دولت حفظ آزادی است.

¹. Potrafke & Ursprung

². Witkowska

³. Sarfaraz et al.

⁴. Shastri

⁵. Agénor & Canuto

⁶. Nikolaev & Bennett

رویسن و سالومون^۱ (۲۰۱۸) تأثیر برداشت زنان از تبعیض جنسیتی را بر میزان مهاجرت بررسی کرده‌اند. آن‌ها با استفاده از داده‌های ۱۴۸ کشور طی دوره ۲۰۰۹-۲۰۱۳ نتیجه گرفتند زنانی که احساس کنند با احترام و وقار با آن‌ها رفتار نمی‌شود، انگیزه بیشتری برای مهاجرت به خارج از کشور دارند.

کوک و همکاران (۲۰۱۹) نظریه بکر (۱۹۵۷) را در پرتغال بررسی کرده‌اند. آن‌ها با استفاده از داده‌های کارفرما-کارمند شرکت‌ها و کارگران بخش خصوصی در پرتغال نتیجه گرفته‌اند که افزایش رقابت، بنگاه‌ها را وادار به افزایش تقاضا برای نیروی کار زنان کرده است. همچنین مقررات‌زدایی و کاهش موانع ورود به کسب‌وکار به کاهش تبعیض جنسیتی کمک می‌کند.

باندو (۲۰۱۹) به شناسایی عوامل نابرابری جنسیتی در دستمزد، محدودیت‌ها و چالش‌های آن در ۱۰ سال گذشته آمریکای لاتین و کارائیب پرداخته است. ارزیابی وی نشان داده شکاف‌های جنسیتی ناشی از هنجارهای اجتماعی و البته تفاوت‌های بیولوژیکی است.

پتش و بدستیو^۲ (۲۰۲۰) هنجارهای جنسیتی و پویایی فقر در ۳۲ روستای جنوب آسیا را بررسی کرده‌اند. طبق این پژوهش، هنجارهای جنسیتی تأثیر قابل توجهی بر عبور خانواده از فقر دارد.

میتو و همکاران^۳ (۲۰۲۰) با استفاده از داده‌های ۱۹۸۵ تا ۲۰۱۷ تأثیر بلندمدت نابرابری جنسیتی و مرگ و میر مادران را بر رشد نیجریه برآورد کرده و نتیجه گرفته‌اند هر دو متغیر یاد شده تأثیر منفی بر رشد اقتصادی نیجریه دارند.

اقبال و همکاران^۴ (۲۰۲۲) تأثیر تنش‌های مذهبی، حاکمیت، رشد اقتصادی و آموزش را بر برابری جنسیتی در ۵۹ کشور درحال توسعه طی دوره ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۵ برآورد کردند. نتایج نشان داد که هم برابری جنسیتی و هم تنش‌های مذهبی به کشورهای همسایه سرایت می‌کنند. همچنین افزایش کیفیت اداری تأثیر مثبتی بر برابری جنسیتی دارد، اما تأثیر آموزش تأیید نمی‌شود.

دالوم و همکاران^۵ (۲۰۲۲) با استفاده از داده‌های ۱۸۲ کشور، نقش توانمندسازی سیاسی زنان در دستیابی به رشد اقتصادی را بررسی کرده‌اند. برآوردهای این پژوهش تأثیر مثبت توانمندسازی سیاسی زنان بر تغییرات فن‌آوری و رشد اقتصادی را تأیید می‌کند.

شیبانی و افشاری (۲۰۰۳) با استفاده از دو مدل خطی و غیرخطی به بررسی اثر برنامه‌های

¹. Ruysen & Salomone

². Petesch & Badstue

³. Matthew et al.

⁴. Gender

⁵. Dahlum et al.

سازمان‌های دولتی و سیاست‌های اقتصادی بر نابرابری جنسیتی در استان‌های ایران پرداخته‌اند. برآوردهای این پژوهش مشخص کرده توسعه اقتصادی اثر خطی مثبت و معنی‌داری بر موقعیت زنان دارد و در استان‌های ثروتمند نسبت به استان‌های فقیر موقعیت زنان بهتر است.

رزمی و کاوسی (۲۰۱۵) با بهره‌گیری از منحنی کوزنتس، رابطه بین توسعه اقتصادی و نابرابری جنسیتی را در استان‌های کشور مورد بررسی قرار داده‌اند. آن‌ها رابطه‌ی غیرخطی میان نابرابری جنسیتی و درآمد سرانه را تأیید کرده‌اند.

افشاری و خوشه‌گل گروسی (۲۰۱۵) تأثیر مخارج دولت بر شاخص توسعه جنسیتی در آموزش و نابرابری جنسیتی در آموزش را در کشورهای منطقه منطبق بر دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۰ مورد بررسی قرار داده‌اند. طبق نتایج این مطالعه، مخارج دولت تأثیر مثبت و معنی‌داری بر توسعه جنسیتی در آموزش دارد. البته از آنجایی که مردان نسبت به زنان از فرصت‌های ایجاد شده استفاده بیشتری می‌برند، نابرابری جنسیتی افزایش خواهد یافت.

مرادی و همکاران (۲۰۲۲) با اطلاعات ۱۱۹ کشور طی دوره زمانی ۱۹۷۰-۲۰۱۸ به بررسی نقش آزادی‌های سیاسی و اقتصادی در توضیح تفاوت میان توسعه انسانی کشورها پرداخته‌اند. آن‌ها نتیجه گرفتند که آزادی اقتصادی (البته برای دهه‌های ۱۹۹۰ به بعد) و آزادی سیاسی تفاوت میان کشورها در توسعه انسانی را توضیح می‌دهند.

مارک‌گوئی و همکاران (۲۰۲۴) به ارزیابی تأثیر آزادسازی تجاری بر دستمزدهای نیروی کار ماهر و غیرماهر پرداختند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که افزایش تعرفه‌ها موجب افزایش متوسط شکاف دستمزد می‌شود. بنابراین آزادسازی تجاری، منافع بیشتری برای نیروی کار ماهر در مقایسه با نیروی کار غیرماهر دارد.

۳. داده‌ها و روش پژوهش

۳-۱. داده‌های پژوهش

در این پژوهش از شاخص‌های آزادی اقتصادی فریزر^۱، هافستد^۲، توسعه جنسیتی^۳ (GDI) و نابرابری جنسیتی^۴ (GII) استفاده که در ادامه توصیف می‌شوند. داده‌های آن‌ها برای کشورهای جهان طی دوره زمانی ۱۹۷۰ تا ۲۰۲۰ جمع‌آوری شده و نام کشورها در جدول ۱- پیوست آمده است.

شاخص آزادی اقتصادی فریزر: این شاخص معیار جامعی از سازگاری نهادها و سیاست‌ها با

^۱ Fraser Economic Freedom Index

^۲ Hofstede Index

^۳ Gender Development Index (GDI)

^۴ Gender Inequality Index (GII)

آزادی اقتصادی است. پلایه‌های نظری و تجربی آن حاصل تلاش‌های افرادی از قبیل میلتون فریدمن، رز فریدمن و مایکل واکر^۱ است. این شاخص توسط موسسه فریزر ارائه می‌شود، که در سال ۱۹۷۴ در کانادا تأسیس شده و شعار آن «اندازه‌گیری دقیق، دقیق، دقیق» است. ساخت شاخص بر اساس اصول مهمی از جمله شفافیت و ارجحیت منابع عینی داده‌ها به نظرسنجی یا قضاوت‌های ارزشی استوار است. میزان آزادی در پنج حوزه اصلی شکل ۱ با بیش از ۴۰ متغیر اندازه‌گیری می‌شود. هر زیرشاخص، عددی بین صفر تا ده خواهد داشت که هرچه به ده نزدیک‌تر باشد، بیانگر آزادی اقتصادی بیشتر در آن کشور است (شکل ۱).

شکل ۱: شاخص آزادی اقتصادی

منبع: سایت موسسه فریزر

شاخص هافستد: گیرت هافستد در دهه ۱۹۸۰ طی یک پروژه تحقیقاتی، موسسه تحقیقات همکاری بین‌فرهنگی^۲ را در هلند راه‌اندازی کرد. شاخص هافستد دارای ابعاد کلیدی است که داده‌های آن از سایت بینش هافستد قابل دسترس بوده و هر یک از آن‌ها در مقیاسی که از ۰ تا ۱۰۰ است، ارائه می‌شوند. این ابعاد عبارتند از: بلندمدت‌نگری (در مقابل کوتاه‌مدت‌نگری)، فردگرایی (در مقابل جمع‌گرایی)، اجتناب از عدم قطعیت، فاصله قدرت، مردانگی (در مقابل زنانگی) و زیاده‌خواهی (در مقابل محدودیت)^۳. این ابعاد درکی از آداب معاشرت و سهولت ارتباطات بین فرهنگ‌ها در حوزه‌های مختلف از تجارت گرفته تا دیپلماسی را آشکار می‌کنند. سه بعد بلندمدت‌نگری، فردگرایی و زیاده‌خواهی جنبه‌های مثبت فرهنگی یک جامعه باز و آزاد را منعکس می‌کنند که قاعدتاً کمتر بودن نابرابری جنسیتی را موجب خواهند شد. در مقابل، بالاتر بودن سه

^۱ Milton Friedman, Rose Friedman, & Michael Walker

^۲ Institute for Research on Intercultural Cooperation (IRIC)

^۳ Long-term Orientation (versus short-term orientation), uncertainty avoidance, individualism (versus collectivism), power distance, masculinity (versus femininity), indulgence (versus restrained)

بعد اجتناب از عدم قطعیت، فاصله قدرت و مردانگی نشان‌دهنده جوامعی است که محدودیت‌های سخت‌گیرانه بیشتری را برای رفتارهای خارج از چارچوب‌ها و هنجارها می‌پذیرند و در نتیجه انتظار این است که نابرابری جنسیتی در آن‌ها بیشتر باشد.

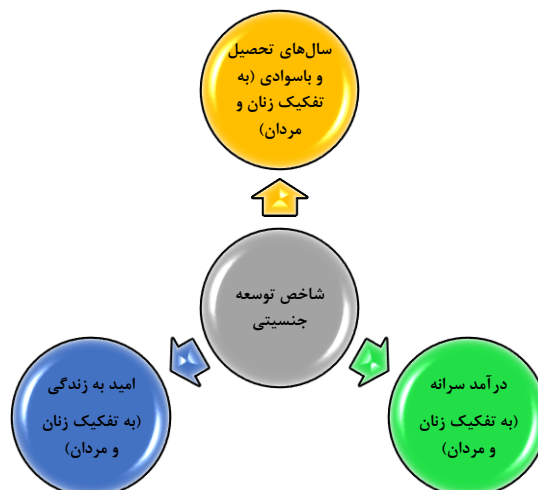

شکل ۲: شاخص فرهنگی هافستد

منبع: سایت پینش هافستد

شاخص توسعه جنسیتی: این شاخص بر اساس نسبت شاخص توسعه انسانی^۱ زنان به مردان قابل محاسبه است. شاخص توسعه انسانی با تلاش‌های سن و محبوب‌الحق پایه‌گذاری و توسط برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP) محاسبه و ارائه می‌شود. این شاخص وضعیت در سه حوزه‌ی بهداشت، آموزش و درآمد سرانه را اندازه‌گیری می‌کند. بعد سلامت با امید به زندگی در بدو تولد و تحصیلات با استفاده از سال‌های مورد انتظار در مدرسه برای کودکان و میانگین سال‌های تحصیل بزرگسالان (۲۵ سال و بالاتر) اندازه‌گیری می‌شود. برای درآمد سرانه نیز GDP سرانه مبناست. با این روش، شاخص توسعه انسانی به تفکیک زنان و مردان برآورد و سپس از تقسیم آن‌ها بر یکدیگر، شاخص توسعه جنسیتی حاصل می‌شود. هرچه قدر شاخص GDI از یک بزرگتر یا کوچکتر باشد، نشان‌دهنده این خواهد بود که فرصت‌های پیش روی زنان و مردان تبعیض‌آمیزتر است.

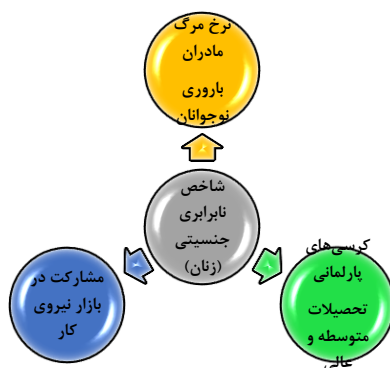
^۱. Human Development Index (HDI)

شکل ۳: شاخص توسعه جنسیتی

منبع: سایت برنامه توسعه سازمان ملل

شاخص نابرابری جنسیتی: این شاخص نیز توسط UNDP محاسبه و ارائه می‌شود که در سه بُعد سلامت باروری^۱ (نرخ مرگ مادران و نرخ باروری نوجوانان)، توانمندسازی^۲ (سهیم کرسی‌های پارلمانی) و بازار نیروی کار (مشارکت زنان در نیروی کار) وضعیت زنان را منعکس می‌کند. هرچقدر به صفر نزدیک‌تر شود، نشان‌دهنده نابرابری جنسیتی کمتر است.

شکل ۴: شاخص نابرابری جنسیتی

منبع: سایت برنامه توسعه سازمان ملل

^۱. Reproductive Health^۲. Empowerment

۲-۳. روش پژوهش

برای تحلیل داده‌های پژوهش که یک نمونه بزرگ (۲۵۰۰ مشاهده) است، دو روش تجزیه و تحلیل کوواریانس^۱ (ANCOVA) و جنگل تصادفی^۲ به کار گرفته می‌شود. این روش‌ها برای بررسی تجربی علیت (مانند آزمون گرنجر) یا بررسی میزان تأثیر (مانند رگرسیون) نیستند؛ بلکه بررسی می‌کنند آیا عامل آزادی اقتصادی در توضیح نابرابری جنسیتی نقشی داشته است یا خیر؟ به سخن دیگر، تفاوت در آزادی اقتصادی توضیح‌دهنده‌ی اختلاف کشورها در نابرابری جنسیتی‌شان هست یا خیر؟ تجزیه و تحلیل کوواریانس یک روش آمار استنباطی برای تحلیل داده‌های تجربی است که امکان مقایسه میانگین دو یا چند گروه را فراهم می‌کند. این روش شبیه تجزیه و تحلیل واریانس^۳ (ANOVA) است زیرا از آن برای بررسی اختلاف بین گروه‌ها یا دسته‌ها استفاده می‌شود. روش ANOVA به ویژه هنگامی کاربرد دارد که به جای دو گروه، چند گروه وجود داشته باشد و هدف بررسی این باشد که آیا اختلاف معنی‌داری بین این گروه‌ها وجود دارد یا خیر؟ در ANOVA عامل اختلاف باید حالت طبقه‌ای داشته باشد (کیفی یا اعداد گسسته)، در حالی که در ANCOVA همانند رگرسیون می‌توان از متغیر پیوسته به عنوان یک عامل استفاده کرد. بنابراین همان طور که فیشر بیان کرده، تجزیه کوواریانس با ترکیب دو روش رگرسیون و تجزیه واریانس، مزایای هر دو را خواهد داشت (Keller & Marchev, 2023).

در ANCOVA، بر مجموع مربعات اختلاف‌های درون نمونه‌ای و بین نمونه‌ای تمرکز می‌شود، منتها تفاوت آن با ANOVA این است که اختلاف مشاهدات نه از میانگین‌ها بلکه از مقادیر برازش شده (میانگین‌های شرطی) با عامل پیوسته بدست خواهد آمد. اگر متغیر پیامد y_i و عامل تجزیه، شاخص پیوسته‌ی x_i باشد، آن‌گاه $\hat{y}_i = a + bx_i$ معادل میانگین شرطی است که از آن استفاده خواهد شد. به همین دلیل فروض این روش شبیه فروض کلاسیک رگرسیون است که عبارتند از: میانگین خطاها صفر، همسانی واریانس خطاها، استقلال خطاها، توزیع نرمال خطاها و نهایتاً نبود خطای اندازه‌گیری در متغیر x (Longford, 2010; Leppink, 2018).

چنانچه تفاوت میان گروه‌ها تایید شد، در گام بعدی می‌توان مشخص کرد که این تفاوت بین کدام گروه‌ها اتفاق افتاده است. در همین راستا، بایستی آزمون فرضیه‌های دوجه‌دو میان گروه‌ها انجام گیرد به طوری که نرخ خطای جمعی (خانوادگی)^۴ بیشتر از حداکثر خطای نوع اول مد نظر

1. Analysis of Covariance

2. Random Forest

3. Analysis of Variance

4. Familywise error rate

نباشد (مثلاً ۵ درصد). بدین منظور از روش سیداک^۱ (۱۹۶۷) که نوعی از تصحیح بنفرونی^۲ است استفاده خواهد شد. در این روش سطح معنی‌داری هر آزمون انفرادی به صورت $\alpha_c = (1 - \alpha)^{1/j}$ در نظر گرفته می‌شود که در آن j تعداد آزمون‌هاست. در نتیجه نرخ خطای جمعی کمتر از α خواهد بود (DeCoster, 2006؛ McClave & Sincich, 2016: 556-560).

رگرسیون جنگل تصادفی توسط هو (۱۹۹۵) معرفی و توسط بریمن و کانلر توسعه یافت. این روش مبتنی بر یادگیری جمعی است که برای مسائل طبقه‌بندی و رگرسیونی کاربرد دارد. در آن از الگوریتم‌های یادگیری نظارت‌شده^۳ استفاده می‌شود. در روش‌های نظارت‌شده عموماً داده‌ها به دو گروه داده‌های تمرین و داده‌های آزمون تقسیم می‌شوند. الگوی تبعی با داده‌های تمرین استخراج و سپس میزان اعتبار الگو به وسیله داده‌های آزمون سنجیده می‌شود (Breiman, 2001).

جنگل تصادفی را می‌توان حالت گسترش‌یافته روش درخت تصمیم دانست. درخت تصمیم مشتمل بر سه نوع گره، شامل گره اصلی، گره تصمیم و گره برگ است. گره اصلی گره‌ای است که تقسیم‌بندی از آن شروع می‌شود. گره‌هایی که پس از تقسیم گره اصلی ایجاد می‌شوند، گره‌های تصمیم و گره‌هایی که در آن‌ها تقسیم بیشتر امکان‌پذیر نیست، گره برگ نامیده می‌شوند. درخت تصمیم از یک روندنگار درختی برای ارائه یک پیش‌بینی مبتنی بر ویژگی‌ها استفاده می‌کند که از گره اولیه شروع شده و به برگ‌های نهایی حاصل از هر تقسیم‌بندی اطلاعاتی ختم می‌شود. به طور معمول درخت تصمیم دارای مشکل بیش‌برازش است درحالی‌که روش جنگل تصادفی با اعتنا به رویکرد بسته‌بندی، زیرمجموعه‌هایی از مجموعه کل داده‌ها ایجاد، و نتیجه نهایی بر اساس میانگین نتایج زیر مجموعه‌ها ارائه می‌شود. این رویه، معضل بیش‌برازش را به شکل قابل توجهی خنثی می‌کند. یکی از ویژگی‌های جنگل تصادفی این است که می‌توان اهمیت ویژگی‌ها را در تعیین روند متغیر هدف رتبه‌بندی کرد که در این پژوهش استفاده خواهد شد (Breiman, 2001).

۴. یافته‌های تجربی

۴-۱. توصیف داده‌ها

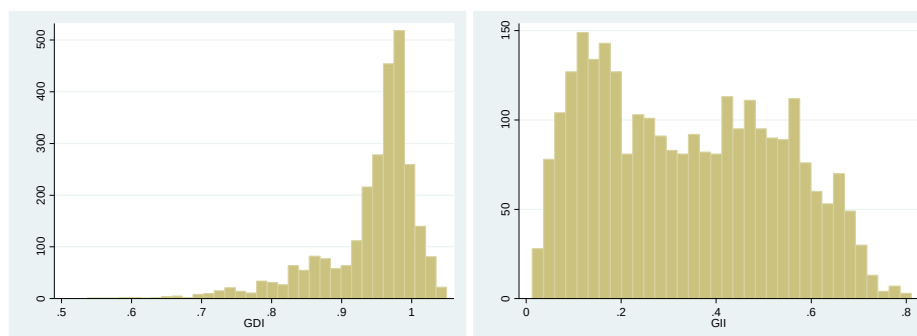
همان طور که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، داده‌های مربوط به شاخص‌های جنسیتی پراکندگی خوبی دارند. شاخص توسعه جنسیتی (GDI) بین ۰/۵۴ تا ۱/۰۵ قرار دارد که اعداد نزدیک یک گوپای نابرابری کمتر است. ۶۲ درصد از مشاهدات GDI در محدوده ۰/۹۵ تا ۱/۰۵ قرار دارند یعنی توسعه جنسیتی میان مردان و زنان نسبتاً همسان بوده است. این شاخص برای ۱۸ درصد مشاهدات

^۱. Sidak

^۲. Bonferroni correction

^۳. Supervised learning algorithms

بین ۰/۹ تا ۰/۹۵ قرار داشته که گویای نابرابری متوسط در توسعه انسانی میان مردان و زنان است. ۱۵ درصد مشاهدات مربوط به این شاخص بین ۰/۸ تا ۰/۹ قرار گرفتند که نابرابری جنسیتی زیاد را نمایندگی می‌کنند. ۵ درصد باقیمانده مشاهدات بین ۰/۵۴ تا ۰/۸ هستند و نابرابری بسیار شدید را منعکس می‌کنند. محدوده شاخص نابرابری جنسیتی (GII) در نمونه مورد بررسی بین ۰/۰۱ تا ۰/۸۳ است. توزیع داده‌های GII به این گونه است: ۳۲ درصد مشاهدات نابرابری جنسیتی بسیار خفیف (کمتر از ۰/۲)، ۲۷ درصد نابرابری متوسط (۰/۲ تا ۰/۴)، ۳۰ درصد نابرابری زیاد (۰/۴-۰/۶) و سرانجام ۱۱ درصد باقیمانده نابرابری جنسیتی شدید (بالای ۰/۶).

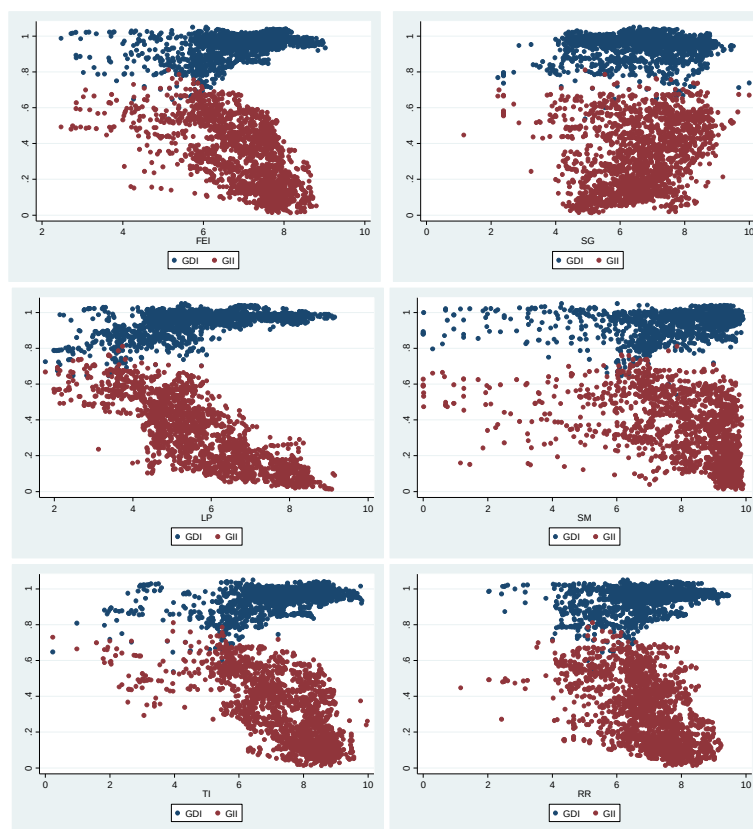
نمودار ۱: نمودار فراوانی شاخص‌های جنسیتی

منبع: یافته‌های پژوهش

نمودارهای ۲، پراکنش شاخص‌های جنسیتی را برای ۹۴ کشور طی دوره زمانی ۱۹۷۰-۲۰۲۰ در مقابل زیرشاخص‌های مختلف آزادی اقتصادی نشان می‌دهد. همان‌طور که در بخش سوم بیان شد، شاخص آزادی اقتصادی فریزر (FEI) میزان آزادی را در پنج حوزه اصلی اندازه دولت (SG)، سیستم حقوقی و حقوق مالکیت (LP)، پول سالم (SM)، آزادی تجارت بین‌المللی (TI) و سرانجام مقررات بازارهای اعتبار، کار و تجارت (RR) اندازه‌گیری می‌کند. طبق این نمودارها، اغلب این زیرشاخص‌ها پراکندگی مناسبی داشتند و وضعیت‌های متفاوتی از حیث آن‌ها تجربه شده است.

به طور کلی، رابطه مستقیمی میان شاخص آزادی اقتصادی با شاخص توسعه جنسیتی و همچنین رابطه معکوسی میان شاخص آزادی اقتصادی با شاخص نابرابری جنسیتی قابل مشاهده است (نمودار FEI). سطوح بالاتر آزادی اقتصادی به معنی بهبود توسعه انسانی برای زنان و همچنین کاهش تبعیض‌ها خواهد بود. این روابط برای زیرشاخص‌های حقوق مالکیت و آزادی تجارت بین‌المللی نیز قابل مشاهده است (نمودارهای LP و TI). در مقابل، برای سه زیر شاخص دیگر (نمودارهای SG، SM و RR)، از طریق نمودار نمی‌توان به رابطه روشنی دست یافت. البته به

نظر می‌رسد که همان روابط قبلی با حالت خفیف‌تری در مورد زیرشاخص‌های تنظیمات بازارها و اندازه دولت تأیید می‌شود.

نمودار ۲: شاخص‌های جنسیتی در مقابل ابعاد آزادی اقتصادی

منبع: یافته‌های پژوهش

۲-۴. تجزیه و تحلیل کوواریانس

نتایج تجزیه کوواریانس شاخص توسعه جنسیتی و شاخص نابرابری جنسیتی بر حسب دو عامل آزادی اقتصادی و فرهنگ به ترتیب در جداول ۱ و ۲ آورده شده‌اند. شاخص آزادی اقتصادی به عنوان عامل پیوسته در تجزیه کوواریانس استفاده شده است. اما ابعاد فرهنگی هافستد متناسب با هدف پژوهش بر اساس اینکه آزادی عمل فرد را گسترش یا محدود می‌کند، به یک شاخص تبدیل و سپس طبقه‌ای شده‌اند. برآوردها برای دو نمونه انجام گرفتند. نمونه اول شامل ۶۱ کشور است که اطلاعات هر شش بُعد هافستد آن‌ها موجود است و در نتیجه از نسبت میانگین هندسی ابعاد مثبت

به ابعاد منفی استفاده شده است. نمونه دوم داده‌های ۹۴ کشور را در بر می‌گیرد که ابعاد مثبت بلندمدت‌نگری، فردگرایی و زیاده‌خواهی را داشتند و بر اساس میانگین هندسی آن‌ها طبقه‌بندی صورت گرفته است.

طبق جدول ۱، هر دو عامل آزادی اقتصادی و فرهنگ در توضیح تفاوت میان توسعه جنسیتی کشورها نقش معنی‌داری داشتند. به علاوه، اثر متقابل آزادی اقتصادی و فرهنگ برای GDI مثبت و معنی‌دار شده است. بنابراین دو عامل یاد شده هم‌افزایی دارند. به همین ترتیب، طبق جدول ۲، هر دو عامل آزادی اقتصادی و فرهنگ در توضیح تفاوت سطح نابرابری جنسیتی کشورها نقش معنی‌داری داشتند و اثر متقابل نیز هم‌افزایی آن‌ها را تأیید می‌کند.

جدول ۱: تجزیه کوواریانس شاخص توسعه جنسیتی

منشاء پراکندگی		نتایج با استفاده از تعداد ۱۳۶۸ داده				نتایج با استفاده از ۲۰۱۱ داده			
		مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره
مدل		۰/۹۴۲	۵	۰/۱۸۸	۶۲/۳۸***	۲/۵۰۹	۵	۰/۵۰۱	۱۸۲/۵۳***
شاخص آزادی اقتصادی		۰/۱۱۲	۱	۰/۱۱۲	۳۷/۱۶***	۰/۲۹۰	۱	۰/۲۹۰	۱۰۵/۷۵***
شاخص فرهنگ		۰/۰۵۹	۲	۰/۰۲۹	۹/۸۲***	۰/۱۳۷	۲	۰/۰۶۸	۲۵/۰۱***
اثر متقابل		۰/۰۳۹	۲	۰/۰۱۹	۶/۶۰***	۰/۰۵۲	۲	۰/۰۲۶	۹/۵۳***
خطا		۴/۱۱۴	۱۳۶۲	۰/۰۰۳	-	۵/۵۱۳	۲۰۰۵	۰/۰۰۲	-
کل		۵/۰۵۶	۱۳۶۷	۰/۰۰۳	-	۵/۰۵۶	۲۰۱۰	۰/۰۰۳	-
گروه		نهایی	انحراف معیار	نتیجه	نهایی	انحراف معیار	نتیجه	نهایی	نتیجه
فرهنگی	غیرآزاد	۰/۷۹۰	۰/۰۲۱	A	۰/۷۲۴	۰/۰۱۲	-	-	-
	نیمه‌آزاد	۰/۸۲۶	۰/۰۱۸	A	۰/۸۴۹	۰/۰۱۴	A	A	A
	آزاد	۰/۹۷۷	۰/۰۳۶	-	۰/۸۷۰	۰/۰۳۶	-	A	A
اثر متقابل	غیرآزاد	۰/۰۱۹	۰/۰۰۳	A	۰/۰۲۷	۰/۰۰۱	-	-	-
	نیمه‌آزاد	۰/۰۱۸	۰/۰۰۲	A	۰/۰۱۶	۰/۰۰۲	A	A	A
	آزاد	۰/۰۰۳	۰/۰۰۴	-	۰/۰۱۳	۰/۰۰۴	A	A	A

توضیح: *** معنی‌داری در سطح یک درصد را نشان می‌دهد.

نوع: یافته‌های پژوهش

کشورهای ایسلند، بلژیک، دانمارک، سوئیس، فنلاند و نروژ توسعه جنسیتی منصفانه‌ای داشتند و نابرابری جنسیتی آن‌ها در کمترین مقدار بوده است. آن‌ها از نظر آزادی اقتصادی و البته شاخص فرهنگی در مقایسه با سایر کشورها در بالاترین سطح قرار دارند. در مقابل، کشورهای الجزایر، اوگاندا، بنگلادش، بورکینافاسو، پاکستان، عراق، مالی، مراکش، مصر، نیجریه و هند که کمترین

مقدار شاخص توسعه جنسیتی را داشتند (GDI کمتر از ۰/۸ و GII بیشتر از ۰/۷)، سطح آزادی اقتصادی‌شان متوسط بوده است. حتی کشورهای استونی، اوروگوئه، بلاروس، پاناما، روسیه، لاتویا، لتونی، ونزوئلا و ویتنام که شاخص توسعه جنسیتی نزدیک به یک (یعنی برابری جنسیتی) داشتند، از نظر آزادی اقتصادی در سطح متوسط قرار گرفتند. پس به نظر می‌رسد برای دستیابی به انصاف در توزیع فرصت‌ها میان زنان و مردان، آزادی اقتصادی نقش ایفا می‌کند، اما تنها عامل نیست و به عنوان شرط لازم و کافی عمل نمی‌کند.

جدول ۲: تجزیه کوواریانس شاخص نابرابری جنسیتی

منشاء پراکندگی		نتایج با استفاده از تعداد ۱۳۶۸ داده				نتایج با استفاده از ۲۰۱۱ داده			
		مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره
فرهنگی	مدل	۲۲/۳۹۹	۵	۴/۴۷۹	۳۵۱/۲۲***	۳۸/۶۵۳	۵	۷/۷۳۰	۴۸۰/۳۴***
	شاخص آزادی اقتصادی	۴/۴۴۷	۱	۴/۴۴۷	۳۴۸/۶۸***	۶/۴۳۷	۱	۶/۴۳۷	۳۹۹/۹۸***
	شاخص فرهنگ	۰/۰۶۷	۲	۰/۰۳۳	۲/۶۵*	۰/۱۱۲	۲	۰/۰۵۶	۳/۵۱**
	اثر متقابل	۰/۰۲۵	۲	۰/۰۱۲	۱/۰۱	۰/۵۲۵	۲	۰/۲۶۲	۱۶/۳۲***
	خطا	۱۷/۲۷۰	۱۳۵۴	۰/۰۱۲		۳۲/۲۳۶	۲۰۰۳	۰/۰۱۶	
کل		۳۹/۶۷۰	۱۳۵۹	۰/۰۲۹		۷۰/۸۸۹	۲۰۰۸	۰/۰۳۵	
گروه		نهایی		انحراف معیار		نتیجه		نهایی	
فرهنگی	غیر آزاد	۰/۹۳۳	۰/۰۴۲	A		۰/۸۶۶	۰/۰۳۰	A	
	نیمه آزاد	۰/۹۲۹	۰/۰۴۱	A		۰/۸۹۵	۰/۰۳۴	AB	
	آزاد	۰/۷۴۵	۰/۰۷۵	A		۱/۱۱۵	۰/۰۸۹	B	
اثر متقابل	غیر آزاد	-۰/۰۷۷	۰/۰۰۶	A		۰/۰۵۹	۰/۰۰۴		
	نیمه آزاد	-۰/۰۸۹	۰/۰۰۶	A		-۰/۰۸۴	۰/۰۰۴		
	آزاد	-۰/۰۷۷	۰/۰۰۹	A		-۰/۱۲۴	۰/۰۱۱		

توضیح: ***، ** و * به ترتیب معنی‌داری در سطح یک، پنج و ده درصد را نشان می‌دهند.

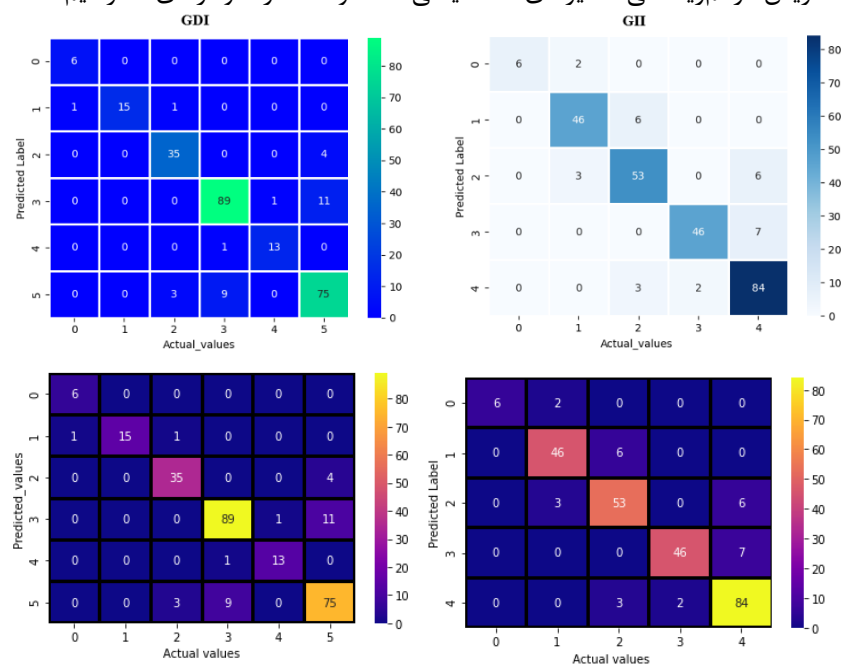
منبع: یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از مقایسه‌های دوتایی سیداک نشان می‌دهد تفاوت توسعه جنسیتی و نابرابری جنسیتی بر اساس شاخص فرهنگی و اثر متقابل بین کشورهای آزاد با کشورهای غیرآزاد، معنی‌دار بوده است. کشورهای نیمه‌آزاد، در نمونه اول با کشورهای غیرآزاد و در نمونه دوم با کشورهای آزاد هم‌گروه شده‌اند و GDI آن‌ها تفاوت معنی‌داری نداشتند (جدول ۱). همچنین در نمونه دوم، تفاوت نابرابری جنسیتی بین کشورهای آزاد با کشورهای غیرآزاد تأیید شده است (جدول ۲). پس برای کشورهای با فرهنگ نسبتاً لیبرال، آزادی اقتصادی تفاوتی را ایجاد نکرده است و نتیجه قوی گرفته

نمی‌شود؛ اما برای کشورهای با فرهنگ کاملاً لیبرال، آزادی اقتصادی هم‌افزایی مناسبی ایجاد کرده و بهبود محسوسی در توسعه جنسیتی این کشورها مشاهده می‌شود.

۳-۴. جنگل تصادفی

جهت سنجش نقش مؤلفه‌های آزادی اقتصادی و شاخص‌های فرهنگی در نابرابری‌های جنسیتی، مشاهدات GDI و GII به ترتیب به پنج و شش گروه تقسیم شدند. پس از یادگیری مدل با استفاده از مجموعه داده‌های تمرین برای هر دو نمونه، توان مدل در طبقه‌بندی کشورها مورد ارزیابی قرار گرفت. ماتریس درهم‌ریختگی متغیرهای هدف یعنی GDI و GII در نمودارهای ۳ ترسیم شده‌اند.

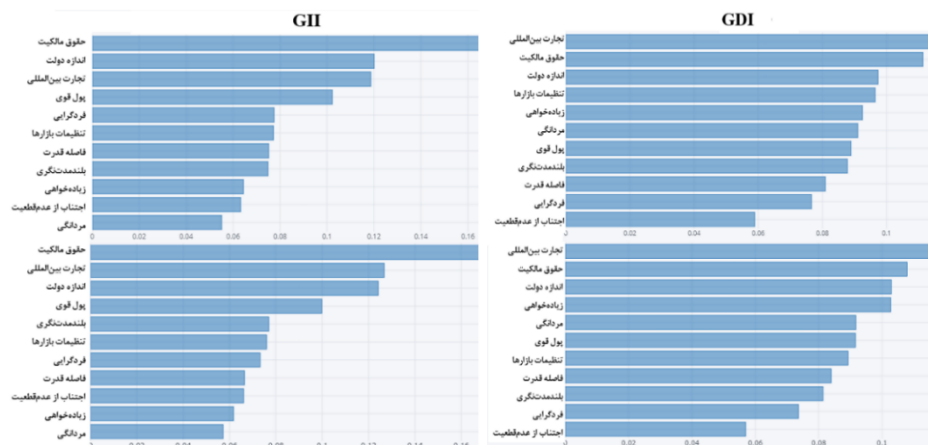

نمودار ۳: ماتریس درهم‌ریختگی شاخص‌های جنسیتی (نمونه‌های اول و دوم)

منبع: یافته‌های پژوهش

مقادیر روی قطر اصلی این ماتریس نشان‌دهنده انطباق طبقه واقعی یک مشاهده با دسته‌ای است که مدل بر اساس ورودی‌های خود برای آن مشاهده در نظر گرفته است. برای مثال در مورد شاخص نابرابری جنسیتی نمونه اول، از بین داده‌های طبقه چهارم، ۸۴ مورد به درستی طبقه‌بندی شدند، ۱۳ مورد به اشتباه در سایر طبقات بودند و ۵ مورد از مشاهدات طبقات دیگر به اشتباه در این طبقه قرار گرفتند. هرچه مقادیر قطر اصلی نسبت به سایر مقادیر بیشتر باشد، عملکرد مدل بهتر است و ورودی‌های مدل دربردارنده اطلاعات مفیدتری برای طبقه‌بندی کشورها خواهند بود.

نمودار ۴ رتبه‌بندی تمام عوامل مورد استفاده در طبقه‌بندی کشورها را منعکس می‌کند. به ترتیب دو عامل تجارت بین‌المللی و حقوق مالکیت مهم‌ترین عناصر در تعیین طبقه کشورها به لحاظ شاخص توسعه جنسیتی و نابرابری جنسیتی هستند. حقوق مالکیت با اختلاف قابل توجهی نسبت به سایر عوامل، نقش مؤثرتری در تعیین طبقه کشورها داشته است. پس از آن، سه ویژگی اندازه دولت، تجارت بین‌المللی و پول قوی دارای بیشترین اهمیت در طبقه‌بندی کشورها هستند. در میان ابعاد فرهنگی، دو ویژگی زیاده‌خواهی و بلندمدت‌نگری نسبت به بقیه ابعاد اهمیت بیشتری داشتند. در مقابل، عامل اجتناب از عدم قطعیت در سه حالت آخرین جایگاه و در یک حالت سومین جایگاه را از آخر داشته است. بنابراین نتایج مربوط به ابعاد فرهنگی هافستد علاوه بر اینکه اهمیت کمتر آن‌ها را در مقایسه با زیرشاخص‌های آزادی اقتصادی نشان می‌دهد، شکننده نیز هستند.

نمودار ۴: اهمیت ویژگی شاخص‌های جنسیتی (نمونه‌های اول و دوم)

منبع: یافته‌های پژوهش

۴-۴. بحث

به دو دلیل اساسی، نابرابری و تبعیض جنسیتی مذموم بوده و بایستی برای رفع آن تلاش کرد. نخست، جنسیت حتی در کشورهای توسعه‌یافته به عنوان یک عامل هویت‌بخش عمل می‌کند و همان‌طور که سن (۲۰۰۶) بیان می‌کند احساس هویت نه فقط می‌تواند صرفاً منبع غرور و لذت باشد، بلکه منبع قدرت و اعتماد نیز هست. بنابراین زن بودن نباید مانع رشد و شکوفایی فرد شود، بلکه باید حداقل به اندازه مرد بودن در ایجاد هویت مؤثر شود. در این صورت زنان می‌توانند متکی بر غرور و اعتماد به دنبال آن زندگی که برایش ارزش قائلند، باشند. در نتیجه جامعه از زنان توسعه‌یافته بهره‌مند، و دستیابی به توسعه دور از انتظار نخواهد بود. دوم، همان‌گونه که میل

(۱۸۶۶: ۴) بیان می‌کند: «آنان که زنان را از آزادی و حقوقی که بحق برای مردان جایز دانسته شده است محروم می‌کنند، در حقیقت با دو فرض بدیهی به تعارض برخاسته‌اند، زیرا هم با آزادی مخالفت می‌کنند و هم تبعیض را مقبول می‌شمردند». نابرابری جنسیتی به عنوان رایج‌ترین و در عین حال فراگیرترین مصداق نقض حقوق بشر است. نیمی از جمعیت جهان را زنان تشکیل می‌دهند که وجود نهادها و قوانین در ضدیت حقوق آن‌ها به معنی نقض آزادی به طور فراگیر خواهد بود.

به منظور توضیح دلایل این نابرابری‌ها، یافته‌های سه زیربخش قبلی تأیید کرد که تبعیض‌های جنسیتی دنیای کنونی بیش از آنکه حاصل جنبه‌های فرهنگی باشد، تحت تأثیر ابعاد غیرفرهنگی مانند نظام اقتصادی است. این ادعا با پژوهش‌های رابرتز (۲۰۰۴)، جولیف و کامپوس (۲۰۰۵)، استروپ (۲۰۰۸) و نیکولایف و بنت (۲۰۱۶) سازگار است زیرا این پژوهش‌ها نشان داده‌اند که حرکت به سمت اقتصاد آزاد به توسعه انسانی برابر زنان و مردان و کاهش نابرابری‌های جنسیتی می‌انجامد. به علاوه، هاووکووا (۲۰۱۰)، پوترافکه و اورسپرانگ (۲۰۱۲)، ویتکووسکا (۲۰۱۳)، کوک و همکاران (۲۰۱۹)، شیبانی و افشاری (۲۰۰۳) و رزمی و کاوسی (۲۰۱۵) در ابعاد جزئی‌تر نقش آزادی‌های اقتصادی در کاهش تبعیض را تأیید کرده‌اند. برای نمونه، کوک و همکاران (۲۰۱۹) نشان دادند مقررات‌زدایی و کاهش موانع ورود به کسب‌وکار به کاهش تبعیض جنسیتی کمک می‌کند. البته چنان که گفته شد، برخی پژوهش‌ها همچنان بر نقش فرهنگ و هنجارهای اجتماعی تأکید دارند. اقبال و همکاران (۲۰۱۲) معتقدند که تبعیض جنسیتی در جامعه پاکستان ریشه در آموزش و اشتغال دارد. شاستری (۲۰۱۴) برای کاهش نابرابری‌های جنسیتی، تحول در نگرش را مهم دانسته و باندو (۲۰۱۹) شکاف‌های جنسیتی را ناشی از هنجارهای اجتماعی و تفاوت‌های بیولوژیکی می‌داند. اما بر طبق اغلب پژوهش‌های نظری و تجربی (و از جمله مطالعه حاضر)، تبعیض‌های جنسیتی در دنیای امروز منشأ غیرفرهنگی (اقتصادی یا سیاسی) دارند و تلاش برای نهادهای اقتصادی آزاد گام مهمی در کاهش آن‌ها خواهد بود.

شاخص توسعه جنسیتی ایران از ۰/۷۲ در ابتدای دهه ۱۹۹۰ میلادی شروع و پس از یک افزایش اولیه، از ابتدای قرن بیست و یکم تا به امروز در حدود ۰/۸۶ باقی‌مانده است. به همین ترتیب، شاخص نابرابری جنسیتی در ابتدای دهه ۱۹۹۰ میلادی ۰/۷ بوده که پس از بهبود اولیه، در دو دهه اخیر در سطح ۰/۵۰ قرار گرفته است. به نظر می‌رسد همگام با آزادسازی‌های محدود در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی که در دهه اول پس از جنگ انجام گرفته، این شاخص‌ها نیز بهبود یافتند؛ اما بهبود بیشتر و حرکت به سمت کشورهای با کمترین تبعیض جنسیتی (یعنی GDI حدود ۱ و GII نزدیک ۰/۲) نیازمند تغییرات چشمگیر در ساختار اقتصاد است.

از بین زیرشاخص‌های آزادی، اقتصاد ایران در سال‌های اخیر بدترین وضعیت را در «سیستم قانونی و حقوق مالکیت» و «آزادی تجارت بین‌المللی» تجربه کرده است (مقادیر این زیرشاخص‌ها به ترتیب ۳ و ۲ از ۱۰ بوده است). در رتبه بعدی زیرشاخص مقررات بازارها قرار دارد که مقدار آن ۴ الی ۵ است. طبق نتایج جنگل تصادفی، بیشترین نقش را در کاهش نابرابری‌های جنسیتی، همین سه زیرشاخص ایفا می‌کردند. برآوردها صریحاً نشان داد که کشورهای با وضعیت مناسب از نظر سه زیرشاخص یاد شده توانسته‌اند سطح بهتری از برابری فرصت‌های توسعه زنان و مردان ایجاد کنند. بنابراین، متأسفانه در آینده‌ای نزدیک تبعات وضعیت نامناسب ناآزادی‌های اقتصادی در موارد یاد شده، با شدت بیشتری گریبانگیر زنان شده و به تبعیض جنسیتی بیشتر در ایران دامن خواهد زد.

۵. نتیجه‌گیری

درحالی‌که پژوهش‌های تجربی بیشتر به تبعیض جنسیتی در بازار نیروی کار توجه کرده‌اند، پژوهش حاضر بر این مسئله تمرکز دارد که تبعیض‌های جنسیتی در سطوح خرد (مثلاً بازار نیروی کار) ممکن است منشأهای کلان داشته باشند. شاخص‌های آزادی اقتصادی فریزر، فرهنگی هافستد، توسعه جنسیتی و نابرابری جنسیتی برای بیش از ۹۰ کشور جهان طی دوره زمانی ۱۹۷۰ تا ۲۰۲۰ جمع‌آوری و با دو روش تجزیه کوواریانس و جنگل تصادفی به بررسی این ادعا پرداخته شده است.

نتایج تجزیه کوواریانس، نقش هر دو عامل آزادی اقتصادی و ابعاد فرهنگی هافستد در توضیح تفاوت میان توسعه جنسیتی و نابرابری جنسیتی کشورها را تأیید می‌کند. به علاوه، اثر متقابل (هم‌افزایی) آزادی اقتصادی و فرهنگ نیز تأیید می‌شود. آزادی اقتصادی در کشورهای با فرهنگ نسبتاً لیبرال، تفاوتی را ایجاد نکرده است؛ اما برای کشورهای با فرهنگ کاملاً لیبرال، آزادی اقتصادی هم‌افزایی مناسبی ایجاد کرده و نابرابری‌های جنسیتی به شدت کاهش یافته است. همچنین بررسی دقیق‌تر شواهد و مقایسه‌های بین‌گروهی مشخص کرد که تفاوت‌ها عمدتاً بین کشورهای آزاد با کشورهای غیرآزاد است. بنابراین، آزادی اقتصادی در دستیابی به انصاف در توزیع فرصت‌ها میان زنان و مردان نقش ایفا می‌کند، اما شرط کافی نیست.

نتایج جنگل تصادفی گویای آن است که با استفاده از شاخص‌های آزادی اقتصادی و ابعاد فرهنگی هافستد می‌توان با دقت بسیار بالایی کشورها را بر اساس توسعه جنسیتی و نابرابری جنسیتی طبقه‌بندی کرد. زیرشاخص‌های آزادی اقتصادی به ویژه حقوق مالکیت، تجارت بین‌المللی و اندازه دولت بیشترین اهمیت را داشتند، درحالی‌که نتایج مربوط به ابعاد فرهنگی شکننده است و بسته به نوع شاخص استفاده شده و نمونه مورد بررسی تفاوت می‌کند.

مشخص است که تبعیض‌های جنسیتی دنیای کنونی بیش از آنکه حاصل جنبه‌های فرهنگی

باشد، تحت تأثیر ابعاد غیرفرهنگی مانند نظام اقتصادی است. بنابراین جامعه و سیاست‌گذار ناپیستی در دام توجیه فرهنگی تبعیض‌ها یا نابرابری‌های جنسیتی بیفتد. این ادعا با پژوهش‌های رابرتز (۲۰۰۴)، جولیف و کامپوس (۲۰۰۵)، استروپ (۲۰۰۸)، هاولکووا (۲۰۱۰)، پوترافکه و اورسپرانگ (۲۰۱۲)، ویتکووسکا (۲۰۱۳)، نیکولایف و بنت (۲۰۱۶)، کوک و همکاران (۲۰۱۹)، شیبانی و افشاری (۲۰۰۳) و رزمی و کاوسی (۲۰۱۵) مطابق است. اگرچه برخی پژوهش‌ها همچنان بر نقش فرهنگ و هنجارهای اجتماعی تأکید دارند؛ اما نکته مهم اینست که این پژوهش‌ها عوامل اقتصادی را مورد بررسی قرار نداده‌اند و ممکن است در صورت در نظر گرفتن عوامل غیرفرهنگی، نتیجه‌ای مشابه پژوهش حاضر بدست می‌آید.

شواهد اقتصاد ایران نشان می‌دهد که شاخص‌های نابرابری جنسیتی ایران همگام با آزادسازی‌های محدود اقتصادی و سیاسی که در دهه اول پس از جنگ انجام گرفته، بهبود یافته‌اند. اما این روند متوقف شده و بهبود بیشتر و حرکت به سمت کشورهای با کمترین تبعیض جنسیتی منوط به اصلاحات ساختاری و اتخاذ استراتژی مناسب در سطح کلان است. بر همین اساس، تلاش برای آزادی اقتصادی به ویژه از منظر نهادی می‌تواند دستیابی به جامعه‌ای با فرصت‌های منصفانه‌تر میان زنان و مردان را تسهیل کند.

با توجه به اینکه یکی از نموده‌های مهم تبعیض جنسیتی بازار کار است؛ اصلاحات در زمینه حقوق مالکیت و پیوند به اقتصاد جهانی مزیت‌های بسیاری برای زنان خواهد داشت و نابرابری‌های موجود را کاهش می‌دهد. متأسفانه از بین زیرشاخص‌های آزادی، اقتصاد ایران در سال‌های اخیر بدترین وضعیت را در زیرشاخص‌های حقوق مالکیت، تجارت بین‌المللی و تنظیمات بازارها تجربه کرده، حال آنکه طبق نتایج این پژوهش، بیشترین نقش را در کاهش نابرابری‌های جنسیتی، همین سه زیرشاخص ایفا می‌کنند. بنابراین، لازم است به منظور پرهیز از بدتر شدن تبعیض‌ها و نابرابری‌های جنسیتی در اقتصاد ایران، هرچه سریع‌تر سیاست‌های لازم به ویژه در زمینه بهبود این زیرشاخص‌ها مد نظر قرار گیرد.

تضاد منافع

نویسندگان نبود تضاد منافع را اعلام می‌دارند.

Resources

- Afshari, Z., & Khoosheh Gol Garousi, M. (2015). The Impact of government expenditure on gender inequality in education in selected MENA countries. *Iranian Economic Development Analyses*, 3(4), 33-52. (in Persian)
- Agénor, P. R., & Canuto, O. (2015). Gender equality and economic growth in

- Brazil: A long-run analysis. *Journal of Macroeconomics*, 43, 155-172.
- Bando, R. (2019). Evidence-based gender equality policy and pay in Latin America and the Caribbean: progress and challenges. *Latin American Economic Review*, 28(1), 10.
- Bayeh, E. (2016). The role of empowering women and achieving gender equality in the sustainable development of Ethiopia. *Pacific Science Review B: Humanities and Social Sciences*, 2(1), 37-42.
- Breiman, L. (2001). Random forests. *Machine learning*, 45, 5-32.
- Cooke, D., Fernandes, A. P., & Ferreira, P. (2019). Product market competition and gender discrimination. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 157, 496-522.
- Dahlum, S., Knutsen, C. H., & Mechkova, V. (2022). Women's political empowerment and economic growth. *World Development*, 156, 105822.
- DeCoster, J. (2006). Testing group differences using t-tests, ANOVA, and nonparametric measures. Accessed November, 30(2010), 202006-0.
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. Translated by Gholamreza Rashidi (2021). Tehran: Nashreny. (in Persian)
- Gunduz, C. (2004). Human rights and development: The World Bank's need for a consistent approach. *Development Studies Institute Working Paper*, 04-49.
- Havelková, B. (2010). The legal notion of gender equality in the Czech Republic. In *Women's Studies International Forum* (Vol. 33, No. 1, pp. 21-29). Pergamon.
- Iqbal, A., Hassan, S., Mahmood, H., & Tanveer, M. (2022). Gender equality, education, economic growth, and religious tensions nexus in developing countries: A spatial analysis approach. *Heliyon*, 8(11), 1-8.
- Iqbal, H., Afzal, S., & Inayat, M. (2012). Gender discrimination: implications for Pakistan security. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 1(4), 16-25.
- Javad Razmi, M., & Kavosi, S. (2015). The relationship between economic development and gender inequality in the Province of Iran. *Journal of economics and regional development*, 21(8), 99-120. (in Persian)
- Jolliffe, D., & Campos, N. F. (2005). Does market liberalization reduce gender discrimination? Econometric evidence from Hungary, 1986-1998. *Labour Economics*, 12(1), 1-22.
- Kaltenborn, M., Krajewski, M., & Kuhn, H. (2020). *Sustainable development goals and human rights* (p. 239). Springer Nature.
- Keller, B., & Marchev, D. (2023). Analysis of covariance: Univariate and multivariate approaches, 536-547.
- Leppink, J. (2018). Analysis of covariance (ANCOVA) vs. moderated regression (MODREG): Why the interaction matters. *Health Professions*

- Education*, 4(3), 225-232.
- Longford, N. T. (2010). Multivariate analysis of variance. Articles in E. Baker, P. Peterson and B. McGaw (Eds.) *International Encyclopedia of Education*, 3rd Ed. 7, 319-323.
- Makama, G. A. (2013). Patriarchy and gender inequality in Nigeria: The way forward. *European Scientific Journal*, 9(17), 115-144.
- Marc Guei, K., Rena, R., & Esfandiari, M. (2024). Trade, skill premium, and the gender wage gap: Evidence from manufacturing industries. *Stable Economy Journal*, 4(13), 157-187. (in Persian)
- Matthew, O., Adeniji, A., Osabohien, R., Olawande, T., & Atolagbe, T. (2020). Gender inequality, maternal mortality and inclusive growth in Nigeria. *Social Indicators Research*, 147, 763-780.
- McClave, J.T., & Sincich, T. (2016). *Statistics*. Pearson Education.
- Meagher, K., Attal, B., & Patel, P. (2021). Exploring the role of gender and women in the political economy of health in armed conflict: a narrative review. *Globalization and Health*, 17, 1-9.
- Mill, J. S. (1859). *On Liberty*. Translated by Mahmuod Sanaei (2009). Tehran: Roshangaran Publication. (in Persian)
- Mill, J. S. (1866). *The subjection of women*. Translated by Aladdin Tabatabai (2011). Tehran: Hermes Publication. (in Persian)
- Moradi, A., Hajamini, M., Makiyan, N. (2022). The role of political and economic freedoms in human development: Evidence from the global sample https://erd.um.ac.ir/article_25267_784d0ca7c97219bde1747af7decbea46.pdf?lang=en. *Stable Economy Journal*, 3(8), 72-104. (in Persian)
- Movahed, M. A. (2014). *If anyone is at home Universal Declaration of Human Rights*. Tehran: Karnameh Publication. (in Persian)
- Movahed, M., Enayat, H., & Gorgi, A. (2005). The impact of socio-economic factors on women's attitude towards gender inequality https://erd.um.ac.ir/article_25267_784d0ca7c97219bde1747af7decbea46.pdf?lang=en. *Woman in Development and Politics*, 3(2), 95-113. (in Persian)
- Muradova, S., & Seitz, W. (2021). Gender discrimination in hiring: Evidence from an audit experiment in Uzbekistan. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-9784>
- Nikolaev, B., & Bennett, D. L. (2016). Give me liberty and give me control: Economic freedom, control perceptions, and the paradox of choice. *European Journal of Political Economy*, 45, 39-52.
- Nouri Naeeni, M. S. (2006). *Development, water, or mirage*. Tehran: Nashreney. (in Persian)
- Petes, P., & Badstue, L. (2020). Gender norms and poverty dynamics in 32

- villages of South Asia. *International Journal of Community Well-Being*, 3(3), 289-310.
- Potrafke, N., & Ursprung, H. W. (2012). Globalization and gender equality in the course of development. *European Journal of Political Economy*, 28(4), 399-413.
- Rietveld, C. A., & Patel, P. C. (2022). Gender inequality and the entrepreneurial gender gap: Evidence from 97 countries (2006–2017). *Journal of Evolutionary Economics*, 32(4), 1205-1229.
- Roberts, D. E. (2004). Welfare reform and economic freedom: low-income mothers' decisions about work at home and in the market. *Santa Clara L. Rev.*, 44, 1029.
- Roy, S. (2019). Discriminatory laws against women: A survey of the literature. *World Bank Policy Research Working Paper*, (8719).
- Ruyssen, I., & Salomone, S. (2018). Female migration: A way out of discrimination? *Journal of Development Economics*, 130, 224-241.
- Santos Silva, M., & Klasen, S. (2021). Gender inequality as a barrier to economic growth: a review of the theoretical literature. *Review of Economics of the Household*, 19(3), 581-614.
- Sarfaraz, L., Faghih, N., & Majd, A. A. (2014). The relationship between women entrepreneurship and gender equality. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 4, 1-11.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Translated by Seyed Mohamad Saeed Nouri Naeeni (2006). Tehran: Nashrenay. (in Persian)
- Sen, A. (2006). *Identity and violence: The illusion of destiny*. Translated by Fereydoun Majlesi (2016). Tehran: Payan Publication. (in Persian)
- Shastri, A. (2014). Gender inequality and women discrimination. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 19(11), 27-30.
- Sheibani, E., & Afshari, Z. (2003). Gender inequalities and economic development in Iran https://erd.um.ac.ir/article_25267_784d0ca7c97219bde1747af7decbea46.pdf?lang=en. *Economic Research*, 38(1), 151-174. (in Persian)
- Šidák, Z. (1967). Rectangular confidence regions for the means of multivariate normal distributions. *Journal of the American Statistical Association*, 62(318), 626-633.
- Stroup, M. D. (2008). Separating the influence of capitalism and democracy on women's well-being. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 67(3-4), 560-572.
- Witkowska, D. (2013). Gender disparities in the labor market in the EU. *International Advances in Economic Research*, 19, 331-354.
- Women, U. N. (2014). World Survey on the Role of Women in Development

2014: Gender Equality and Sustainable Development United Nations. *New York*.

World Bank. (2023). *Women, Business and the Law 2023*. The World Bank.

Yount, K. M., Cheong, Y. F., Khan, Z., Bergenfeld, I., Kaslow, N., & Clark, C. J. (2022). Global measurement of intimate partner violence to monitor Sustainable Development Goal 5. *BMC Public Health*, 22(1), 465.

جدول ۱- پیوست: کشورهای مورد مطالعه

نام انگلیسی	نام فارسی	نام انگلیسی	نام فارسی
۱ Albania	آلبانی	۲ Algeria	الجزایر
۳ Argentina	آرژانتین	۴ Armenia	ارمنستان
۵ Australia	استرالیا	۶ Austria	اتریش
۷ Azerbaijan	آذربایجان	۸ Bahrain	بحرین
۹ Bangladesh	بنگلادش	۱۰ Belarus	بلاروس
۱۱ Belgium	بلژیک	۱۲ Benin	بنین
۱۳ Botswana	بوتسوانا	۱۴ Brazil	برزیل
۱۵ Bulgaria	بلغارستان	۱۶ Burkina Faso	بورکینا فاسو
۱۷ Burundi	بوروندی	۱۸ Cambodia	کامبوج
۱۹ Cameroon	کامرون	۲۰ Canada	کانادا
۲۱ Central African	آفریقای مرکزی	۲۲ Chad	چاد
۲۳ Chile	شیلی	۲۴ China	چین
۲۵ Colombia	کلمبیا	۲۶ Costa Rica	کاستاریکا
۲۷ Croatia	کرواسی	۲۸ Cyprus	قبرس
۲۹ Czech	چک	۳۰ Denmark	دانمارک
۳۱ Dominican	دومینیکن	۳۲ Ecuador	اکوادور
۳۳ Egypt	مصر	۳۴ El Salvador	ال سالوادور
۳۵ Estonia	استونی	۳۶ Ethiopia	اتیوپی
۳۷ Fiji	فیجی	۳۸ Finland	فنلاند
۳۹ France	فرانسه	۴۰ Georgia	گرجستان
۴۱ Ghana	غنا	۴۲ Greece	یونان
۴۳ Guatemala	گواتمالا	۴۴ Guyana	گویان
۴۵ Honduras	هندوراس	۴۶ Hungary	مجارستان
۴۷ Iceland	ایسلند	۴۸ India	هند
۴۹ Indonesia	اندونزی	۵۰ Iran	ایران
۵۱ Ireland	ایرلند	۵۲ Israel	اسرائیل

نام انگلیسی	نام فارسی	نام انگلیسی	نام فارسی	نام انگلیسی	نام فارسی
Italy	ایتالیا	Jamaica	جامائیکا	۵۳	
Japan	ژاپن	Jordan	اردن	۵۵	
Kazakhstan	قزاقستان	Kenya	کنیا	۵۷	
Kuwait	کویت	Kyrgyzstan	قرقیزستان	۵۹	
Latvia	لتونی	Lebanon	لبنان	۶۱	
Lesotho	لسوتو	Liberia	لیبریا	۶۳	
Lithuania	لیتوانی	Luxembourg	لوگزامبورگ	۶۵	
Madagascar	ماداگاسکار	Malawi	مالاوی	۶۷	
Malaysia	مالزی	Mali	مالی	۶۹	
Malta	مالت	Mauritius	موریس	۷۱	
Mexico	مکزیک	Moldova	مولداوی	۷۳	
Mongolia	مغولستان	Morocco	مراکش	۷۵	
Mozambique	موزامبیک	Nepal	نپال	۷۷	
Netherlands	هلند	New Zealand	نیوزیلند	۷۹	
Nicaragua	نیکاراگوئه	Niger	نیجر	۸۱	
Nigeria	نیجریه	Norway	نروژ	۸۳	
Oman	عمان	Pakistan	پاکستان	۸۵	
Panama	پاناما	Paraguay	پاراگوئه	۸۷	
Peru	پرو	Philippines	فیلیپین	۸۹	
Poland	لهستان	Portugal	پرتغال	۹۱	
Qatar	قطر	Romania	رومانی	۹۳	
Russia	روسیه	Rwanda	رواندا	۹۵	
Saudi Arabia	عربستان سعودی	Senegal	سنگال	۹۷	
Slovakia	اسلواکی	Slovenia	اسلوونی	۹۹	
Spain	اسپانیا	Sudan	سودان	۱۰۱	
Sweden	سوئد	Switzerland	سوئیس	۱۰۳	
Tajikistan	تاجیکستان	Togo	توگو	۱۰۵	
Trinidad and Tobago	ترینیداد و توباگو	Tunisia	تونس	۱۰۷	
Turkey	ترکیه	Uganda	اوگاندا	۱۰۹	
Ukraine	اوکراین	United Arab Emirates	امارات متحده عربی	۱۱۱	
United Kingdom	انگلیس	United States	آمریکا	۱۱۳	
Uruguay	اروگوئه	Venezuela	ونزوئلا	۱۱۵	

اقتصاد باثبات ، دوره پنجم، شماره سوم، ۱۴۰۳				۶۴
نام فارسی	نام انگلیسی	نام فارسی	نام انگلیسی	
زامبیا	Zambia	۱۱۸ ویتنام	Vietnam	۱۱۷
		۱۱۹ زیمباوه	Zimbabwe	

منبع: طبقه‌بندی پژوهش